УДК 351.741:343.1
DOI https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.5-1.21

ХАРКОВЕЦЬ О.П.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИДОБУВАННЯ БУРШТИНУ

SOME PROBLEMS OF LEGAL REGULATION AMBER MINING

Незаконний видобуток корисних копалин загальнодержавного значення сьогодні вважається однією з основних проблем у галузі надрокористування. Україна є однією з тих європейських країн, яку можна назвати лідером із залягання покладів дорогоцінного каменю – бурштину. У нашій державі тільки дев'ять компаній мають ліцензію на користування надрами бурштину, до того ж щорічно видобувається приблизно 4 т цього матеріалу [21]. Проте насправді це невеликий відсоток від реального видобутку бурштину в Україні. Унаслідок масштабного промислу із видобування та реалізації бурштину завдаються досить значні матеріальні збитки державі.

Бурштин – це корисна копалина, дорогоцінне каміння, що утворилося внаслідок кристалізації (фосилізації) протягом кількох мільйонів років смоли давніх хвойних дерев без доступу кисню. Сосна, із живиці якої утворився бурштин, латинською мовою іменується як «пінус сукцинифера». Звідси й бурштин назвали «сукцинітом» [17]. Зі свого боку, бурштиноносні надра – це ділянка надр, на якій наявне родовище бурштину.

Екологічними наслідками нелегального видобутку бурштину є такі, як: деградація зональних ґрунтів і знищення родючого шару ґрунту підзолистого типу, кореневих систем дерев, заболочення території, зміна рівня ґрунтових вод, знищення лісових ресурсів, зміна фауни регіону. Найбільш еколого-економічних проблем самовільним видобутком бурштину зазнали Рівненська, Волинська та Житомирська області, де незаконний видобуток дорогоцінного каміння здійснюється кар'єрним і гідромеханічним способом.

У статті проаналізовано причини незаконного видобутку бурштину та зроблено оцінку законодавства України в цій сфері. Також запропоновано зміни щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин, а саме щодо посилення відповідальності за незаконний видобуток бурштину як за адміністративним, так і за кримінальним законодавством України. Запропоновано спростити процедуру отримання дозволів на спеціальне надрокористування у сфері видобутку бурштину та розробити відповідні методи дендрорекультивації. Дендрорекультивація дасть змогу поетапно відновити порушені лісові ландшафти з метою подальшого повернення її у господарське користування.

Ключові слова: *незаконний видобуток бурштину, корисні копалини, дозвіл на видобуток бурштину, дендрорекультивація, посилення відповідальності за незаконний видобуток бурштину.*

Illegal extraction of minerals of national importance is currently considered one of the main problems in the field of subsoil use. Ukraine is one of those European countries that can be called a leader in the deposition of precious stones – amber. In our country, only 9 companies have a license to use amber, and annually produces about 4 tons of this material [21]. However, in reality this is a small percentage of real amber production in Ukraine. As a result of large-scale fishing for the extraction and sale of amber, quite significant material losses are inflicted on the state.

Amber is a mineral, a precious stone formed by the crystallization (fossilization) over several million years of the resin of ancient conifers without access to oxygen. Pine, from

© ХАРКОВЕЦЬ О.П. – студентка (Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

the resin of which amber was formed, in Latin is called "pinus succinifer". Hence, amber was called "succinite" [17]. In turn, amber-bearing subsoil is a subsoil area where there is an amber deposit.

The ecological consequences of illegal amber mining are such as: degradation of zonal soils and destruction of the fertile layer of podzolic soil, tree root systems, waterlogging, changes in groundwater levels, destruction of forest resources, changes in the fauna of the region. Rivne, Volyn and Zhytomyr oblasts have suffered the most environmental and economic problems from unauthorized amber mining, where illegal mining of precious stones is carried out by quarry and hydromechanical methods.

The article analyzes the causes of illegal amber mining and assesses the legislation of Ukraine in this area. Also proposed changes to improve the legislation on the extraction of amber and other minerals, namely to strengthen the responsibility for illegal amber mining under both administrative and criminal legislation of Ukraine. It is proposed to simplify the procedure for obtaining permits for special subsoil use in the field of amber mining and to develop appropriate methods of dendrorecultivation. Dendrorecultivation will allow to gradually restore the disturbed forest landscapes in order to further return it to economic use.

Key words: *illegal amber mining, minerals, amber mining permit, dendrorecultivation, strengthening of responsibility for illegal amber mining.*

Вступ. Надра є особливо важливим економічним і стратегічним природним ресурсом, який ст. 13 Конституції України визнається об'єктом права власності українського народу. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 року № 827, бурштин внесено до переліку корисних копалин загальнодержавного значення як сировину ювелірну (дорогоцінне каміння) [10]. Інструкція із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин Державного фонду надр до родовищ бурштину врегульовує, що бурштин – збірний термін, який об'єднує різновиди викопних смол, придатних для використання в ювелірно-виробній, хімічній, фармацевтичній та інших галузях виробництва [11].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз і пошук шляхів удосконалення сучасного стану законодавства щодо врегулювання відносин у сфері видобутку бурштину.

Проблемами видобування корисних копалин займалися такі науковці: С.В. Размєтаєв, В.В. Стрельник, Л.М. Гришко, В.В. Галунько та інші. Питання правового регулювання видобутку бурштину розглядалося у працях таких науковців, як: В.О. Баранова [1], І.С. Василишин [2], С.Б. Ковалевський [4], Ю.М. Марчук [4], К.В. Маєвський [4], О.М. Курдюк [4], П.П. Надточій [9], В.В. Морозов [9], С.М. Товста [16], Г.І. Рудько [14], Т.В. Тимочко [17], В.Є. Філіпович [18], В.І. Цимбалюк [19] та інші.

Результати дослідження. Нині за кількістю залягання бурштиноносних надр лідирують Рівненська, Житомирська та Волинська області. Залягання бурштину сягає приблизно 1400 т. Звідси й простежуємо активізацію незаконного видобутку цієї корисної копалини [2].

Незаконний видобуток бурштину-сирцю здійснюється місцевим населенням вищезазначених областей із використанням водяних помп шляхом вимивання породи з товщі ґрунту (до 15 метрів вглиб) [4].

У Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» зазначено, що у сфері надрокористування в Україні існують системні проблеми, що становлять реальну загрозу економічній безпеці держави. На території України, яка становить 0,4 % суходолу планети, виявлено до 5 % усіх мінерально-сировинних ресурсів земної кулі. В Україні виявлено понад 20 тисяч родовищ і рудопроявів із 95 видів корисних копалин, з яких близько 8 тисяч родовищ мають промислове значення й обліковуються Державним балансом запасів корисних копалин. Загальна кількість розроблених родовищ становить близько трьох тисяч. Водночас неефективне державне управління в цій сфері, відсутність інвестицій, використання видобувними підприємствами застарілого обладнання, зношеність якого становить до 70 %, відтік кваліфікованих спеціалістів призвели до зниження якості виконання робіт у галузі. Окрім того, належне державне управління в галузі геологічного вивчення та використання надр, залучення інвестицій сприятимуть збільшенню видобутку гостродефіцитної сировини й підвищенню економічної незалежності та безпеки держави [12].

Найбільш активно нелегальний видобуток бурштину спостерігається з 2016 року і дотепер. Нині питання легалізації бурштину так і не розв'язано на достатньому рівні.

У ст. 19 Кодексу України про надра закріплено те, що надра надаються в користування підприємствам, установам, організаціям і громадянам тільки за наявності в них спеціального дозволу на користування ділянкою надр. Проте таке право на користування надрами засвідчується актом про надання гірничого відводу [5].

Виснаження надр і формування структури промисловості, переобтяженої важкими галузями виробництва, супроводжуються накопиченням значних негативних екологічних наслідків довготривалого характеру. Адже економія на екологічних витратах на перших етапах освоєння родовищ дає великий прибуток. Однак витрати на ліквідацію наслідків надзвичайних екологічних ситуацій і катастроф після їх виробки можуть у кілька разів перевищити загальний прибуток від продажу мінеральної сировини. Надзвичайно складний екологічний стан гірничодобувних регіонів України стримує її економічне зростання [9].

Наслідком видобування бурштину стало розширення площі порушених земель Українського Полісся. Несанкціонована проходка гірських виробок без засипання заглиблень після відпрацювання породи гідромотопомпами, екскаваторами та іншою важкою технікою призвела і призводить до порушення кореневої системи дерев, знищення чагарникового й трав'янистого підліска, у результаті чого на поверхні ґрунту залишаються піщані пагорби перемішаної породи та глибокі ями. Надлишок ґрунтових вод призводить до порушення стійкості кореневої системи, а згодом – до формування картини «п'яного лісу» і в підсумку – до його загибелі [6].

Наказом Державного агентства лісових ресурсів України № 138 від 21 квітня 2017 р. визначено перелік земель лісогосподарського призначення, у межах яких є частини, які порушені внаслідок незаконного видобування бурштину й потребують рекультивації [9].

За даними анкетувань, в останні роки незаконним видобутком і оборотом бурштину, прямо або побічно, займались в Україні від 100 до 300 тис. громадян, які умовно, з позицій участі та дотримання їхніх прав і інтересів, можна поділити на такі групи: - старателі – ті, хто здійснюють незаконний видобуток бурштину; - працівники місцевих органів влади – за невтручання в незаконний видобуток бурштину беруть побори зі старателів або стали учасниками злочинних угруповань; - працівники обласних і центральних органів влади – є учасниками грошових потоків від незаконного видобування бурштину відповідно з районів та областей; - працівники Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Державні агентства водних, лісових ресурсів, Державної служби геології та надр, Державної фіскальної служби – не забезпечують і халатно ставляться до дотримання вимог щодо охорони довкілля, передбачених у Земельному, Водному, Лісовому кодексах, Законі про ПЗФ, тощо; - працівники правоохоронних органів (поліцейські, прокурори) [19].

Як свідчать дані аналізу, причинами незаконного видобутку, скуповування, зберігання, транспортування, переробки й реалізації бурштину є:

– високий відсоток безробіття й тяжке матеріальне становище населення сіл після проведення аграрної реформи;

– неглибоке залягання від денної поверхні продуктивних шарів бурштину та наявності неподалік водних об'єктів;

– значна віддаленість від густонаселених сіл і містечок, бездоріжжя, залісненість і висока заболоченість території;

– недосконалість або недієздатність законів про охорону корисних копалин і нормативно-правового забезпечення трудової діяльності в сфері видобутку, переробки й використання бурштину;

– неефективна протидія незаконному видобутку та обігу бурштину в державі збоку посадових осіб сільських, районних, обласних адміністрацій і рад, Кабінету Міністрів та Верховної Ради України;

– наявність на території країни корумпованих працівників правоохоронних органів, прокуратури та судів;

– потурання з боку країн ЄС контрабандному переміщенню бурштину, видобутому в Україні;

– відсутність контролю за обґрунтуванням дозволів на затвердження промислових запасів бурштину;

– низька екологічна свідомість у жителів сіл, поблизу яких ведеться незаконний видобуток бурштину [19].

Погоджуємось із думкою В.Є. Філіповича, який зазначає, що для оцінки масштабів нелегального видобутку бурштину, визначення площ, які потребують заходів рекультивації й відтворення екологічного стану, необхідно провести детальну інвентаризацію пошкоджених територій. Незаконний видобуток бурштину здійснюється переважно в закритій і напівзакритій місцевості. Це чагарники, ліси й лісосмуги, віддалені від населених пунктів і проїзних частин. Водночас доступ до ділянок видобутку блокується озброєною приватною охороною. Через таку локалізацію бурштинних розробок їх дуже важко вчасно й точно визначити на місцевості наземними методами. Для розв'язання цієї проблеми пропонується застосування матеріалів космічних зйомок у моніторинговому режимі, що дає змогу з великою достовірністю визначити й локалізувати місця незаконного видобутку та реально оцінити масштаби екологічного лиха [18].

Однак питання рекультивації та дендрорекультивації лісових земель, порушених унаслідок несанкціонованого видобутку бурштину на території Українського Полісся, зокрема Житомирської області, є новим і маловивченим. Перші наукові публікації з цього питання з'явилися тільки три роки тому, їхніми основними напрямами є супутниковий моніторинг порушених територій та оцінка екологічних наслідків і економічних збитків, завданих несанкціонованим видобутком бурштину [4].

Також варто зазначити, що відповідно до Постанови КМУ від 30 листопада 2016 р. № 1063 «Деякі питання реалізації пілотного проєкту рекультивації земель лісогосподарського призначення, порушених унаслідок незаконного видобування бурштину» а саме в ч. 7 «Порядку реалізації пілотного проєкту рекультивації земель лісогосподарського призначення, порушених унаслідок незаконного видобування бурштину» встановлено те, що виконавці під час здійснення геологічного вивчення, зокрема дослідно-промислового розроблення бурштину, на ділянках земель лісогосподарського призначення, порушених унаслідок незаконного видобування бурштину, забезпечують дотримання встановлених законодавством вимог щодо геологічного вивчення надр, зокрема вимог, встановлених ст. 38 Кодексу України про надра, а також вилучення під час дослідно-промислового розроблення 100 % виявленого бурштину. Окрім того, з метою виконання умов договорів виконавці мають право залучати до проведення робіт із рекультивації земель лісогосподарського призначення, порушених унаслідок незаконного видобування бурштину, суб'єктів господарювання, зокрема тих, засновниками яких є територіальні громади, та фізичних осіб [3].

26 грудня 2014 р. було зареєстровано альтернативний варіант – проєкт Закону «Про видобування та реалізацію бурштину» №1351-1. Цей законопроєкт спрямований на вдосконалення правового регулювання відносин у сфері видобування та реалізації бурштину. У ньому визначаються види та строки користування бурштиноносними надрами, особи, що можуть бути користувачами таких надр, порядок укладання договорів про видобування бурштину тощо. У проєкті також встановлюється статус спеціалізованих комунальних підприємств і старательських артілей у бурштиновій галузі, порядок надання спеціальних дозволів на користування бурштиноносними надрами, плати за їх користування, порядок поділу ділянок таких надр на старательські ділянки тощо. Окрім того, визначаються особливості набуття права користування на геологічну інформацію про бурштиноносні надра, порядок утворення та діяльності бурштинової біржі, особливості проведення біржових операцій на таких біржах тощо [1].

У проєкті Закону України «Про видобування та реалізацію бурштину» від 26 грудня 2014 р. закріплено поняття бурштину як корисної копалини, що об'єднує різновиди викопних смол (сукценіт, руменіт, бірміт, симетіт, ретиніт, геданіт, чемоїніт), придатних для використання в ювелірно-виробній, хімічній, фармацевтичній та інших галузях виробництва [13].

Загалом, на розгляді Верховної Ради України перебувало кілька законопроєктів, серед яких проєкт Закону України «Про бурштин» № 5497 від 29 грудня 2009 року; проєкт Закону України «Про особливості видобутку бурштину-сирцю на родовищах і проявах, які не мають промислового значення» від 2 серпня 2011 р. № 9041; проєкт Закону України «Про особливості видобутку бурштину-сирцю на родовищах і проявах, які не мають промислового значення» № 1351 від 10 грудня 2014 р.; проєкт Закону України «Про видобування та реалізацію бурштину» № 1351-1 від 26 грудня 2014 р. Попри такі зусилля законотворців ні один із законопроєктів не був ухвалений задля подальшого законного видобутку цієї корисної копалини на 2020 рік. Безперечно, нелегальне видобування бурштину значно знизилось, якщо порівнювати 2015–2017 роки з теперішнім 2020-м. Проте населення Полісся, Волині та Житомирщини, нехай не в таких розмірах, як раніше, й далі веде такий незаконний вид діяльності на сьогоднішній рік.

Наприкінці 2019 року Президент України В. Зеленський підписав проєкт Закону № 2240 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питання видобут-

ку бурштину». Документом встановлюються зміни до низки нормативно-правових актів, якими, зокрема передбачене видобування бурштину на всіх землях, окрім земель природно-заповідного фонду, оздоровчого призначення, рекреаційного призначення, історико-культурного призначення та водного фонду із застосуванням сертифікованого обладнання, показники безпеки якого наводяться в нормативних документах. Важливим є те, що закон передбачає обов'язкову оцінку впливу на довкілля – тривалу процедуру, яка передує видобутку [7].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин» від 29 грудня 2019 р. в ч. 3 ст. 15 Кодексу України про надра врегульовано питання спеціального дозволу на геологічне вивчення бурштиноносних надр, зокрема дослідно-промислове розроблення родовищ із подальшим видобуванням бурштину (промисловим розробленням родовищ). Такий дозвіл надається строком на 5 років [5].

Важливим, на нашу думку, є доповнення ч. 2 ст. 15-1 КУпН щодо «Провадження планованої діяльності з видобування корисних копалин, передбаченої Законом України «Про оцінку впливу на довкілля», на ділянках бурштиноносних надр, що розміщені на порушених земельних ділянках відповідно до переліку та координат, визначених Кабінетом Міністрів України, підлягає обов'язковій оцінці впливу на довкілля з обов'язковим затвердженням проєктної документації щодо проведення рекультивації відповідної земельної ділянки у встановленому законодавством порядку».

Також варто зазначити, що в КУпН регламентується і сам порядок отримання спеціальних дозволів. У ст. 16 КУпН закріплено те, що аукціони щодо продажу спеціальних дозволів на користування надрами проводяться шляхом електронних торгів, які здійснюються за допомогою апаратно-програмного комплексу, що функціонує в Інтернеті та забезпечує заявникам, учасникам і організатору аукціону та центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, та/або Раді міністрів Автономної Республіки Крим можливість користуватися сервісами такої системи з автоматичним обміном інформацією про процедури проведення аукціону.

Окрім того, повинні бути подані необхідні документи на отримання, продовження спеціальних дозволів на користування надрами. Не менш важливим є те, що площа ділянки надр, на яку надається спеціальний дозвіл на геологічне вивчення бурштиноносних надр, зокрема дослідно-промислове розроблення родовищ із подальшим видобуванням бурштину (промисловим розробленням родовищ), не може перевищувати 10 гектарів [19].

Доки процес видобутку бурштину не врегульовано, законодавець у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин» від 29 грудня 2019 р. передбачає внесення змін у ст. 58-1 КУпАП, де зазначається: «Порушення вимог щодо видобутку корисних копалин, згідно з яким настає відповідальність за порушення правил і вимог проведення робіт із геологічного вивчення надр, що може призвести чи призвело до недостовірної оцінки розвіданих запасів корисних копалин або умов для будівництва та експлуатації підприємств із видобування корисних копалин, а також підземних споруд, не пов'язаних із видобуванням корисних копалин, втрати геологічної документації, дублікатів проб корисних копалин і керна, необхідних під час дальшого геологічного вивчення надр і розроблення родовищ». Водночас на посадових осіб накладається штраф від тридцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Також було введено в дію ст. 240-1 Кримінального кодексу «Незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину». Відповідальність за ст. 240-1 особа нестиме за незаконне видобування бурштину, а так само збут, придбання, зберігання, передачу, пересилання, перевезення, переробку бурштину, законність походження якого не підтверджується відповідними документами.

Висновки. На нашу думку, видобуток бурштину є однією з важливих проблем, які потрібно розв'язати, оскільки простежуються збільшення негативних наслідків в екологічній, економічній і політичній сферах.

Щодо впливу на екологічні відносини, то прямими наслідками незаконного видобутку бурштину є знищення родючого шару ґрунту, забруднення вод унаслідок роботи мотопомп, зміни гідрологічного режиму боліт, лісів та озер [20].

Негативними наслідками в економіці є те, що українські підприємці відмовляються від іноземних інвестицій на обробку бурштину через те, що цей ринок повністю тіньовий.

І до політичних наслідків відносимо підрив довіри інших країн до України як надійного партнера, оскільки деякі території, на яких зараз відбувається масовий видобуток бурштину,

охороняються не тільки природоохоронним законодавством України, але й на міжнародному рівні. Бернська конвенція та Угода про асоціацію України з ЄС вимагають охороняти окремі види тварин, рослин та їхні оселища по всій території України – а така охорона на території «бурштинових» районів фактично неможлива [20].

На думку Т.В. Тимочко, потрібно встановити контроль за бурштиновим промислом і здійснювати раціональну політику в галузі видобутку бурштину. Окрім того, вважає за потрібне спростити процедуру отримання дозволів на спеціальне надрокористування у сфері видобутку бурштину, ліквідувати державну монополію на видобуток бурштину на землях лісового фонду та зробити публічним процес отримання спецдозволів. Також необхідним є розроблення відповідних методів дендрорекультивації [17]. Дендрорекультивація дасть змогу поетапно відновити порушені лісові ландшафти з метою подальшого повернення її в господарське користування.

На нашу думку, проблема видобутку бурштину є системною проблемою і, для того щоб врегулювати цю діяльність, потрібно узаконити промисел шляхом удосконалення минулого законопроєкту «Про видобування та реалізацію бурштину» чи створення нового, більш ефективного. Окрім того, потрібно створити умови, за яких законний шлях був би прибутковішим. Також вважаємо за необхідне створення державою умов для внутрішньої переробки бурштину, забезпечення нових робочих місць для осіб, які займатимуться промислом, але з дотриманням природоохоронного законодавства й екологічних умов місцевості.

Список використаних джерел:

1. Баранова В.О. Актуальні проблеми законотворчості у сфері легалізації видобутку бурштину. *Проблеми легалізації видобутку бурштину місцевими жителями* : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 11 вересня 2015 р. Київ, 2015. С. 11–15.

2. Василишин І.С., Панченко В.І., Майданович І.О. Янтар України. *Мінеральні ресурси України*. 1995. № 3–4. С. 28–32.

3. Деякі питання реалізації пілотного проєкту рекультивації земель лісогосподарського призначення, порушених унаслідок незаконного видобування бурштину : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1063. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-2016-%D0%BF#Text.

4. Ковалевський С.Б., Марчук Ю.М., Маєвський К.В., Курдюк О.М. Бурштин на території українського Полісся: утворення, видобуток, наслідки. *Лісове і садово-паркове господарство*. 2017. № 13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/licgoc_2017_13_6.

5. Кодекс України про надра : Закон України від 27 липня 1994 р. № 132/94-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text.

6. Мацуй В.М. Бурштинове Полісся – «дурні землі», «п'яний ліс» і «місячний ландшафт». Назавжди? *Газета «Дзеркало тижня»*. 2017. Вип. № 11.

7. Миськевич Т.М. Стан та перспективи врегулювання бурштинової проблеми в Україні. *Громадська думка про правотворення*. 2020. № 1 (186). С. 21–25. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2020/1.

8. Надточій П.П. Еколого-економічна оцінка впливу діяльності, пов'язаної з незаконним видобуванням бурштину, на стан довкілля Житомирщини. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. Загальна екологія та радіоекологія*. 2015. Т. 1. № 1 (47). С. 28–50.

9. Надточій П.П, Мислива Т.М., Морозов В.В. та ін. Охорона та раціональне використання природних ресурсів і рекультивація земель : навч. посібник. Житомир : Держ. агроеколог. ун-т, 2007. 420 с.

10. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення : Постанова Кабінету Міністрів від 12 грудня 1994 р. № 827. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text.

11. Про затвердження Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин Державного фонду надр до родовищ бурштину : Наказ Державної комісії України із запасів корисних копалин від 10 лютого 2003 р. № 29. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-03#Text.

12. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text.

13. Про видобування та реалізацію бурштину : проєкт Закону України від 26 грудня 2014 р. № 1351-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH11J1AA.html.

14. Рудько Г.І. Родовища бурштину України та перспективи їх освоєння. *Мінеральні ресурси України*. 2017. № 2. С. 265–267.

15. Федас С.А. «Сонячний камінь» по гривні за грам. *Рівне Вечірнє*. 2015. № 33. URL: http://rivnepost.rv.ua/showarticle.php?art=024093.

16. Товста С.М. Рівненський бурштин – це камінь спотикання, долари під ногами чи джерело наповнення бюджету?! *Молодий вчений*. 2016. № 12.1 (40). С. 17–21.

17. Тимочко Т.В. Екологічні наслідки видобування бурштину та шляхи їхнього подолання. *Рекультивація територій, порушених унаслідок видобування бурштину* : інформаційні матеріали до засідання круглого столу, м. Рівне, 4 вересня 2015 р. Рівне, 2015. С. 4–5.

18. Філіпович В.Є. Супутниковий моніторинг територій незаконного видобутку бурштину. *Український журнал дистанційного зондування Землі*. 2015. № 6. С. 4–7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukjdzz_2015_6_3.

19. Цимбалюк В.І. Проблематика правового регулювання видобутку бурштину. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/12.1/17.pdf.

20. Чорний бурштин. Які держоргани задіяні та що потрібно зробити, аби припинити нелегальний видобуток (аналітична записка). URL: https://texty.org.ua/fragments/95763/Chornyj_burshtyn_Jaki_derzhorgany_zadijani_ta_shho-95763.